

Przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej w szkole – rola świadka

O **zjawisku dręczenia** można mówić wówczas, gdy ofiara jest w dłuższym okresie wielokrotnie narażona na negatywne działanie ze strony innej osoby lub osób.

Elementy charakterystyczne dla dręczenia:

- nierównowaga sił między uczniami – przemoc, działaniami agresywnymi stosowanymi wobec relatywnie słabszej strony przez stronę relatywnie silniejszą. Chodzi tu nie o siłę fizyczną, ale o pewną przewagę mogącą mieć np. charakter liczebny lub różnicę umiejętności;
- powtarzalność działań – dręczenie nigdy nie jest jednorazowym aktem agresji, jest to proces rozgrywający się przez dłuższy czas (intensywność i częstotliwość z czasem narasta);
- intencjonalność działań – sprawca podejmuje wrogie działania wobec ofiary, chcąc sprawić jej przykrość lub ją zranić, a dzięki temu osiągnąć wyższą pozycję w grupie lub inne własne korzyści;
- grupowy charakter działań – w 85% sytuacji dręczenie odbywa się przy udziale świadków. Uczniowie w klasie obserwują powtarzające się ataki na relatywnie bezbronną ofiarę, a ich relacje może zarówno nasilać, jak i powstrzymać zainicjowany przez dręczyciela proces.

Typologia ról uczestników procesu dręczenia (wg Ch. Salmivali). Istnieje sześć kategorii zachowań uczestników:

- główny sprawca (lider),
- osoba pokrzywdzona (ofiara),
- asystenci sprawcy – uczniowie którzy sami nie inicjują ataków przemocy, ale aktywnie włączają się i wspierają sprawcę w dręczeniu innych,
- wspierający – zagrzewają werbalnie lub niewerbalnie sprawcę do aktów dręczenia, okazują aprobatę dla jego działań,
- niezaangażowani obserwatorzy – nie pomagają sprawcy, nie wspierają ofiary, wybierają drogę bierności i obojętności,
- obrońcy – pomagają poszkodowanemu, aktywnie bronią ofiary.

Cechy charakterystyczne dla sprawców – liderów przemocy:

- agresja pojawiająca się wobec kolegów, a także dorosłych,
- zafascynowanie przemocą i jej narzędziami,
- akceptacja przemocy,
- impulsywność,
- potrzeba dominacji,
- niska empatia,
- średnie lub nieco wyższe niż przeciętne poczucie własnej wartości,
- większa siła i sprawność fizyczna (w przypadku chłopców),
- przeciętna lub mała popularność w klasie.

Rola poszkodowanego (ofiary) – trudna sytuacja interpersonalna w klasie. Klasa charakteryzuje się złymi stosunkami między dziećmi, brakiem poczucia bezpieczeństwa ucznia, podziałami na wrogie podgrupy, odrzuceniem jednostek, panującym zamieszaniem i brakiem skoncentrowania na lekcjach lub negatywnymi normami dotyczącymi traktowania innych osób będą sprzyjać występowaniu przemocy.

Czynniki zwiększające dodatkowo ryzyko wystąpienia dręczenia należą:

- brak zdefiniowanego modelu pracy nauczyciela podczas lekcji,
- słaba współpraca kadry nauczycielskiej,
- słaba pozycja przywódcza wychowawczy.

Indywidualne czynniki ryzyka sprzyjające wejściu w rolę ofiary:

- wrażliwość,
- nieśmiałość, niepewność i ostrożność,
- słabe relacje z rówieśnikami, nieumiejętność nawiązywania przyjaźni,
- lęk,
- bierność, uległość, a szczególnie brak umiejętności bronięcia się,
- płaczliwość,
- niska samoocena,
- negatywne nastawienie do stosowania przemocy,
- słabość lub niska sprawność fizyczna (chłopcy).

Reakcje świadków w sytuacjach przemocy – większość uczniów ma negatywną postawę wobec dręczenia szkolnego, uważają, że jest to zachowanie niewłaściwe. Jednak istnieje ogromna różnica pomiędzy deklarowaną postawą, a rzeczywistymi zachowaniami uczniów.

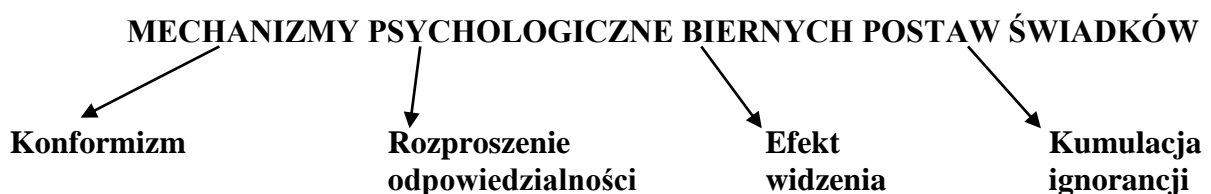
Powody braku reakcji (wg B. Caloroso):

- boi się, że coś mu się stanie, zostanie zraniony,
- boi się, że zostanie ofiarą,
- boi się, że jego inicjatywa pogorszy sprawę,
- nie wie co powinien zrobić – dzieci nie są uczone, jak reagować w sytuacjach przemocy, jak pomóc poszkodowanemu, kogo poinformować.

Powyższe lęki połączone z brakiem umiejętności reagowania mogą powodować „apatię” świadków i zubożenie wobec przemocy, a klimat obojętności sprzyja szerzeniu się pogardy wobec dręczonego dziecka.

Wymówki:

- dręczyciel to mój kolega,
- to nie mój problem, sprawa,
- ofiara nie jest moim przyjacielem,
- ofiara jest nieudacznikiem, przegrany, frajerem,
- zasługuje na takie traktowanie,
- dręczenie go zahartuje,
- nie będzie donosicielem,
- lepiej być w grupie niż samemu bronić „wyrzutka”,
- zbyt trudna decyzja, za duży „ból głowy”,

Co sprzyja reagowaniu? Jak szkoła może aktywizować uczniów do przeciwdziałania przemocy?

Moc świadków (D.Pepler i W. Craig) – zauważyli, że tam, gdzie ktoś ze świadków wyraził dezaprobatę, stanął w obronie poszkodowanego prawdopodobieństwo, że przemoc ustanie wzrosła o ponad 50%. Tylko 30% ofiar zgłasza swoje problemy nauczycielom.

Co sprzyja reagowaniu (Ken Rigby):

- wiek ucznia – w szkole podstawowej częściej wstawiają się za poszkodowanymi niż w szkole średniej,
- płeć – dziewczynki są bardziej wrażliwe na kwestie pomocy, większa część pomocy niż chłopcy,
- empatia wobec innych, zainteresowanie sprawami innych,
- pozytywne zachowania dziecka jako świadka w przeszłości (z pomocą ofiarom przychodzi głównie ci uczniowie, którzy wykazali się uczynnością w przeszłości),
- brak w przeszłości dziecka doświadczeń z przemocą jako ofiara lub sprawca,
- dzieci, które uważają, że ich koledzy oczekują od nich okazania pomocy ofierze są bardziej gotowi taką pomoc okazać.

Zapobieganie przemocy – co zrobić?

- Integracja klasy – zgrana klasa to pozytywne relacje i duże poczucie bezpieczeństwa dla wszystkich dzieci, w konsekwencji więcej motywacji do rozwoju i nauki. Gdy damy im szansę poznania siebie nawzajem, stworzymy wspólne normy klasowe, zbudujemy poczucie wspólnoty grupy. (J. Pyżalski)
- Nauka współpracy i rozwiązywania konfliktów – integracji zespołu klasowego powinna towarzyszyć długofalowa nauka współpracy. Uczenie dzieci konstruowania zasad komunikacji oraz sposobów rozwiązywania konfliktów jest dobrą szczepionką przeciwdziałającą zjawiskom przemocy. Uczniowie którzy mają liczne i dobre doświadczenia w rozwiązywaniu własnych problemów w obliczu przemocy będą adekwatniej zabiegać o przywrócenie sprawiedliwości

Edukacja o zjawisku dręczenia – Darley i Latane stworzyli schemat opisujący podstawowe etapy, jakie przechodzi świadek agresji zanim podejmie decyzję o podjęciu działań lub ich zaniechaniu:

- zauważenie problemu,
- interpretacja zdarzenia (czy problem wymaga reakcji czy też nie),
- przyjęcie na siebie odpowiedzialności a interwencję,
- zastanowienie się co zrobić, jak zareagować,
- wzięcie pod uwagę „kosztów” pomocy.

Aby świadek szkolnego dręczenia aktywnie zareagował i włączył się w obronę poszkodowanego powinien posiadać pewne umiejętności, które pomogą mu w interweniowaniu.

Świadek powinien:

- umieć rozpoznać sytuację dręczenia w szkole (żart, codzienny konflikt),
- wiedzieć, że krzywdzenie jest złe moralnie nieakceptowalne,
- wiedzieć, że społeczność szkolna oczekuje od niego konstruktywnej relacji oraz czuć się współodpowiedzialny za atmosferę w szkole,

- znać różne sposoby reagowania, które nie narażają go na większe ryzyko i mieć pomysł, co może zrobić w danej sytuacji,
- wiedzieć jak ważne i potrzebne jest to działanie i jakie może przynieść korzyści.

Edukacja dotycząca przeciwdziałaniu przemocy powinna obejmować następujące zagadnienia:

- co to jest znęcanie i jak odróżnić je od codziennych konfliktów lub agresji równorzędnej,
- jakie są formy dręczenia (bezpośrednie-pośrednie, słowne, fizyczne, relacyjne, cyber - przemoc),
- negatywne skutki przemocy - fizyczne i psychiczne,
- przyczyny dręczenia,
- jak działają uprzedzenia i stereotypy,
- na czym polega dyskryminacja ze względu na przynależność do określonej grupy społecznej, etnicznej, czy mniejszości seksualnej,
- prawne konsekwencje stosowania przemocy wobec innych,
- sposób uzyskiwania pomocy przez poszkodowanych,
- obowiązek powstrzymania się od przemocy oraz obowiązek pomagania poszkodowanym,
- rola świadka i sposoby bezpiecznego pomagania innym.

Asertywność i radzenie sobie z presją grupy, obrona innych wymaga odwagi, pewności siebie, umiejętności „stanięcia przed szereg” odporności na krytykę. Wiele dzieci ma problem z własną obroną przed przezywaniem czy dokuczaniem, a co dopiero za wstawianiem się za innych.

Punktem wyjścia jest nauka asertywności (ćwiczenia warsztatowe):

- A. pewna postawa, odważne spojrzenie, mocny ton głosu;
- B. metody obrony przed agresją (mówienie NIE, stosowanie zdartej płyty, własnego zdania, czy sposobów zawierających poczucie humoru),
- C. scenki i aktywne metody pracy – nabywanie wprawy w asertywnej obronie przed zaczepkami,
- D. scenki – presja grupy – uczniowie na sucho przeżywają pewne sytuacje i uczą się z nimi radzić, co zwiększa ich szansę prawidłowego i skutecznego reagowania w przyszłości.

Jak bezpiecznie pomagać?:

- rozmowa ze sprawcą – powiedzenie spokojnym głosem „zostaw go” lub dłuższe wstawianie się za poszkodowanym, dyskusowanie ze sprawcami, przekonywanie ich żeby przestali. Można reagować samemu lub zebrać grupę obrońców,
- Działania skierowane wobec poszkodowanego, bez konfrontowania się bezpośrednio ze sprawcą (np. powiedzenie lub napisanie w prywatnej wiadomości poszkodowanemu, że się go boi, lub że ma inne zdanie niż dręczyciel, zadzwonienie, itp.),
- Poinformowanie nauczyciela – dyskretne udanie się do nauczyciela i poproszenie o pomoc dla poszkodowanego, pokazanie wydruków, zgłoszenie informacji o dręczeniu do „skrzynki problemów szkolnych”, itp.)

Uczniowie podczas zajęć uczą się patrzeć realistycznie na sytuację pomagania, szacować ryzyko oraz własne możliwości, poznają całą gamę różnych rodzajów interwencji oraz ćwiczeń w scenkach. Pogłębiają empatię.

INSPIRACJE DLA SZKÓŁ

1. Kampanie społeczne:

- „Bądź kumplem, nie dokuczaj” - Kampania społeczna Cartoon Network - promuje koleżeńskie zachowania wśród uczniów. Ambasadorami akcji są piłkarze reprezentacji Polski: Wojciech Szczęsny, Grzegorz Krychowiak i Jakub Błaszczykowski oraz koszykarz Marcin Gortat. Oficjalna strona akcji zawiera bogate materiały edukacyjne: wyniki badań, filmy, przydatne porady i wskazówki dla dzieci i rodziców na temat radzenia sobie z dokuczaniem w szkole i w Internecie, pakiet materiałów dla nauczycieli (scenariusze lekcji oraz przewodnik metodologiczny) przygotowany przez ekspertów z Centrum Edukacji Obywatelskiej.
- „Powiedzmy STOP szkolnej agresji” Kampania społeczna Rzecznika Praw Dziecka Młodzi ludzie często nie zdają sobie sprawy, jak wiele zależy od nich i ich reakcji na przemoc, która przytrafia się im lub ich rówieśnikom – że swoją postawą mogą powiedzieć „STOP przemocy”! To, jak postąpią w zetknięciu z agresywnymi zachowaniami, ma ogromne znaczenie dla przeciwdziałania takim negatywnym zjawiskom. Odpowiedzią na społeczne zapotrzebowanie jest właśnie kampania skierowana bezpośrednio do młodych ludzi, której głównymi celem jest nie tylko zmiana postaw świadków zachowań agresywnych na poziomie deklaracji, ale pokazanie, że rzeczywiste działanie w środowisku rówieśników ma znaczenie, jest ważne i skuteczne.
<https://brpd.gov.pl/aktualnosci/powiedzmy-stop-szkolnej-agresji>

2. Programy edukacyjne:

- **Heroic Imagination Project** (w skrócie: **HIP**), czyli **Projekt Bohaterskiej Wyobraźni** to międzynarodowy program edukacyjny autorstwa Philipa G. Zimbardo.
Głównym celem programu jest szerzenie wśród młodych ludzi idei bohaterskiej wyobraźni a zatem wyobraźni, która pozwala człowiekowi podejmować nieprzeciętne działania chroniące dobro, zdrowie i bezpieczeństwo innych ludzi oraz swoje własne. Program ma budować i kształtować postawy młodzieży pozwalające dostrzegać niesprzyjające zjawiska społeczne i podejmować natychmiastowe działania w celu ich ograniczenia – wspierać bezpieczne bohaterskie akcje, cywilną odwagę i zdolność współodczuwania.
Ma **za zadanie** ograniczyć zjawiska defaworyzacji, wykluczania społecznego, przejawy braku zaangażowania, konformizmu i uprzedzeń. Zastępować je empatycznym współodczuwaniem oraz działaniami wspierającymi prospołeczne i zaangażowane postawy człowieka.
HIP to interwencje psychologiczne zawarte w **gotowych, atrakcyjnych dla uczniów scenariuszach**. Udział w Programie powoduje zmianę w nastawieniu ludzi do samych siebie i otaczającego świata. Dzięki aktywnemu zaangażowaniu się w poszczególne etapy treningu młodzież może zmienić swoje bierne postawy na zaangażowane i stać się agentami społecznej zmiany. Szczegółowe informacje na temat HIP znajdują się na stronach:
www.hip.org.pl
www.fb.com/hip.polska

3. Motywujące filmiki o pomaganiu

- W sieci istnieje wiele filmików zachęcających do pomagania. Film obejrzany i omówiony z klasą może stać się ciekawym punktem wyjścia do działań prospołecznych.
- Innym sposobem wykorzystania tej techniki jest tworzenie wraz z uczniami filmów o pomaganiu, lub dyskutowanie o filmach stworzonych przez inne klasy.

4. Muzyka i pomaganie - Muzyka wraz ze swoim emocjonalnym ładunkiem może mieć wielką siłę oddziaływania na młodych ludzi – pogłębiać empatię, przekazywać pozytywne przesłanie.

- Projekt "Dzieciaki i hip-hop przeciwko przemocy"
- Brytyjski „Mam talent” 8, Edycja 2014,
- „Zrób ten krok”

5. Warsztaty o pomaganiu i wolontariat - Wiele pomysłów jak w sposób warsztatowy poruszyć kwestie pomagania i wolontariatu z klasą można znaleźć w ciekawym filmie zrealizowanym w ramach programu społecznego „Szkoła bez przemocy” pt. Kiedy pomoc staje się wolontariatem

Opracowała:
Beata Świętorecka
na podstawie materiałów z kursu learning prowadzonego
przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie
Profilaktyka przemocy rówieśniczej - rola świadka